

Л. В. Канишевська, Інститут проблем виховання НАПН України

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ: ЗМІСТ ПІДГОТОВЧОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ

Канишевська Л. В.

Педагогічна підтримка старшокласників шкіл-інтернатів: зміст підготовчої роботи з педагогами

У статті розглянуто питання підготовки педагогів шкіл-інтернатів до організації педагогічної підтримки старшокласників. Проаналізовано умови ефективної реалізації педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів: сприйняття ними педагога як референтної особистості, який здійснює взаємодію на основі розуміння, визнання, прийняття вихованця, педагогічного оптимізму, ненасильницької взаємодії. Розроблено методичний супровід організації педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів.

Ключові слова: педагогічна підтримка, підготовка педагогів, загальноосвітня школа-інтернат, старшокласники, позаурочна діяльність.

Канишевская Л. В.

Педагогическая поддержка старшеклассников школ-интернатов: содержание подготовительной работы с педагогами

В статье рассматриваются вопросы подготовки педагогов школ-интернатов к организации педагогической поддержки старшеклассников. Проанализированы условия эффективной реализации педагогической поддержки старшекласников школ-интернатов: восприятия ими педагога как референтной личности, который осуществляет взаимодействие на основе понимания, признания, принятия воспитанников, педагогического оптимизма, ненасильственного взаимодействия. Разработано методическое сопровождение организации педагогической поддержки старшекласников школ-интернатов.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, подготовка педагогов, общеобразовательная школа-интернат, старшекласники, внеурочная деятельность.

Проблема педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів набуває особливої актуальності, оскільки в умовах школи-інтернату вихованці позбавлені емпатійного спілкування із сім'єю та близькими людьми, у

результаті чого вони виявляються ураженими по відношенню щодо незбалансованого впливу зовнішнього середовища. Отже, однією із педагогічних умов формування життєвого самовизначення старшокласників шкіл-інтернатів є педагогічна підтримка.

На сучасному етапі педагогічна підтримка є однією з актуальних категорій сучасної педагогічної теорії і практики.

Сучасні педагоги (М. Аксіньєва, Д. Белухін, С. Братченко, О. Газман, С. Гладков, І. Дубровіна, І. Зимня, А. Мудрик та інші) досліджують проблему педагогічної підтримки в контексті гуманістичної парадигми.

Результати аналізу практики з питань педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів підтверджують, що цьому питанню в школах-інтернатах не приділяється належної уваги.

Мета статті – розкрити зміст підготовчої роботи з педагогами з питань організації педагогічної підтримки старшокласників. шкіл-інтернатів

Аналіз досліджень із проблеми педагогічної підтримки дає можливість уточнити зміст даного феномена. Педагогічна підтримка вихованця інтернатного закладу є засобом взаємодії педагога і вихованця у процесі вирішення проблем дитини. Вона пронизує всі сфери життєдіяльності особистості, яка формується; базується на стійкому позитивному ставленні педагога до всього учнівського колективу і до кожної особистості. Педагогічна підтримка необхідна для того, щоб навчально-виховний процес мав особистісно орієнтований характер.

Метою педагогічної підтримки вихованців шкіл-інтернатів є усунення труднощів, які заважають успішному самостійному рухові дитини в соціумі.

Діяльність педагога школи-інтернату, який здійснює педагогічну підтримку старшокласників, передбачає встановлення з вихованцем довірливих відносин, що базуються на повазі, чуйності, любові до дитини, прагненні зрозуміти її потреби, інтереси й мотиви, визнанні права учня на свободу вчинку, вибору, самовираження.

З метою формування у педагогів шкіл-інтернатів установки на педагогічну підтримку старшокласників було проведено малу педраду з теми „Технологія педагогічної підтримки вихованця школи-інтернату”. Метою малої педради було: сприяти формуванню у педагогів установки на використання технології педагогічної підтримки у навчально-виховному процесі школи-інтернату.

Завдання: малої педради передбачали:

1. Проаналізувати практику використання прийомів і методів педагогічної підтримки вихованця у навчально-виховному процесі школи-інтернату.

2. Охарактеризувати особливості й умови застосування тактик педагогічної підтримки (захист, допомога, сприяння, взаємодія).

3. Окреслити шляхи оволодіння педагогами школи-інтернату технологією педагогічної підтримки.

Після проведення малої педради педагоги прийшли до загальної точки зору: педагогічна підтримка старшокласника школи-інтернату необхідна для того, щоб виховний процес носив особистісно орієнтований характер. Педагоги зазначили, що головним предметом діяльності вихователя і вихованця є проблема вихованця, і від вирішення цієї проблеми залежить вибір тактики педагогічних дій.

Таким чином, проведення малої педагогічної ради сприяло формуванню у педагогів установки щодо застосування педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів.

Однією з умов педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів є сприйняття ними педагога як референтної особистості, який здійснює взаємодію на основі розуміння, визнання, прийняття вихованця, любові, довіри, педагогічного оптимізму, ненасильницької взаємодії.

Референтний педагог характеризується: авторитетом – визнанням оточуючих як „значущих інших”, правом приймати відповідальні рішення в існуючих обставинах, що стає можливим за умови абсолютної впевненості

оточуючих у практичній доцільності цих рішень; атракцією – емоційним статусом „значущого іншого”, його здатністю приваблювати чи відштовхувати, викликати симпатію або антипатію; статутом влади, що визначає місце „значущого іншого” в системі об’єктивних соціальних відносин [1, с. 17 – 30].

Здатність педагога спрямовувати властиву вихованцям мотивацію самоствердження в продуктивне річище особистісного саморозвитку, специфічна особливість ставлення до референтного педагога полягає в тому, що висловлені ним думки, погляди та оцінки учні сприймають з довірою, не вимагаючи особливих доказів. Своєрідним аргументом, що наділяє його в очах учнів внутрішньою цінністю, значущістю є сам педагог, „... ті почуття поваги, симпатії, довіри та захопленості, які він викликає” [2, с. 18]. Референтний педагог завдяки сформованому особливому емоційному контакту з учнями, начебто „вростає”, включається в їхній внутрішній світ, а його норми сприймаються дітьми як власні [3, с. 57]. Психологічними основами цього процесу є ідентифікація. Особистісна референтність педагога співвідноситься з еталонними уявленнями вихованців, викликаючи в них відповідні емоційні ставлення [2, с. 20].

Особистісна референтність педагога – складний соціально-психологічний феномен, який значною мірою визначається тим, на яку форму спілкування (монологічну чи діалогічну) орієнтується педагог в ході педагогічної підтримки [4, с. 41 – 49].

Монологічна форма спілкування з учнями характеризується такими особливостями: статусне домінування, „суб’єкт-об’єктні відносини”, егоцентризм, зосередження на власних потребах, цілях, завданнях, примушення вихованців за допомогою прихованого маніпулювання або відкритої агресії; догматизм, надособистісна трансляція норм та знань, що підлягає безперечному копіюванню та засвоєнню, ригідність та стереотипність методів і прийомів впливу; превалювання дисциплінарних прийомів; суб’єктивізм та жорстка поляризація оцінок, вузький спектр критеріїв оцінки поведінки учнів [4, с. 50 – 52].

Педагогічний зміст діалогічного спілкування має виключне значення: взаємодія в системі „вихователь – вихованець”, що зорієнтована на терпимість, на пошук творення спільного між людьми, виявляється „найпотужнішим засобом особистісної та соціальної ідентифікації учасників спілкування, перш за все, вихованців, що плекає їх спокійну гідність” [5, с. 93].

З метою опрацювання вмінь діалогічної взаємодії було проведено години спілкування: „Учіться володіти собою”, метою якої було: навчити старшокласників реально оцінювати себе та інших; розширити знання про закони міжособистісного спілкування; „Як перетворити мрії в реальність”, яка мала на меті навчити вихованців приймати рішення; формувати активне й діяльнісне ставлення до власного життя; виховувати відповідальність, активність, рішучість, наполегливість у реалізації життєвих цілей тощо.

В основі педагогічної підтримки вихованців шкіл-інтернатів – настановлення педагога на ненасильницьку взаємодію, оскільки виховання з позиції сили послаблює потребу вихованця до самореалізації, негативно впливає на розвиток школяра. Дитина накопичує невпевненість у собі, сором’язливість, що сприяє розвитку ураженості чи агресії.

Отже, ненасильницьке виховання – джерело додаткових потенціалів у розвитку вихованця.

Ненасильницька взаємодія є необхідною у стосунках педагогів школи-інтернату з вихованцями, оскільки більшість дітей, які потрапляють до інтернатних закладів зазнали різного роду насилля (фізичного, сексуального, психологічного). Педагог школи-інтернату має захистити вихованця від насилля. Тільки у випадку, коли вихованці упевнені в бажанні педагога захистити їх від жорстокості, в них може виникнути бажання бути відкритими, відверто контактувати з педагогом, намагатися зробити все для того, щоб їхня поведінка стала соціально схваленою.

З метою виявлення основних причин агресії старшокласників школи-інтернату, визначення шляхів усунення агресивної поведінки вихованців, було проведено малу педраду-семінар „Школа без агресії”.

Участь педагогів у малій педраді-семінарі дала можливість глибше усвідомити проблеми, труднощі, які виникають під час взаємодії з вихованцями; визначити шляхи усунення агресивної поведінки старшокласників шкіл-інтернатів.

Педагогіка ненасилля ефективна в тих випадках, коли до ненасильницької взаємодії підготовлені не тільки педагоги школи-інтернату, але й вихованці. Для досягнення бажаного результату педагогами було організовано змістовну та позитивно спрямовану життєдіяльність, що, як правило, супроводжувалася не тільки співробітництвом, співтворчістю, а й різноманітними конфліктами. У цьому випадку педагоги зверталися до свідомості вихованців, їхньої гідності, совісті, переконували, наводили приклади.

Так, було проведено заняття з елементами тренінгу „Світ очима агресивної людини”, метою якого було: розвивати у вихованців навички розпізнавання і контролю деструктивної поведінки.

У ході заняття педагоги уточнили значення слова „агресія” (у перекладі з латинського означає „напад”). Було сформульовано визначення агресії: „Агресія – поведінка, яка суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, завдає фізичний і моральний збиток людям”. Вихованці назвали ознаки агресивної людини (втрата контролю над власною поведінкою; суперечки, лайки з оточуючими; навмисне дратування оточуючих; звинувачення оточуючих у власних помилках; заздрість, помста; швидке реагування на різні дії оточуючих, які його дратують тощо).

У ході заняття вихованці обговорили такі питання:

1. Чи може людина у стані агресії правильно оцінити ситуацію?
2. Чи може агресивна поведінка призвести до конфлікту?

Під час проведення заняття було проведено гру „Камінець у черевіку” [6, с 67 – 68], метою якої було: розвивати у старшокласників шкіл-інтернатів вміння розпізнавати та контролювати негативні емоції. В результаті увага вихованців була сконцентрована на тому, що корисно говорити про свої

проблеми зразу, як вони виникають та обговорювати засоби вирішення цих проблем.

Під час взаємодії педагогів із старшокласниками шкіл-інтернатів створювалася атмосфера доброзичливості, взаєморозуміння, співробітництва; використовувалися такі методи педагогічної підтримки вихованців, як взаємне інформування, спільне планування виховних справ, рольові ігри, ігри-драматизації, схвалення досягнень групи, колективу та ін. Також використовувалися методи педагогічної підтримки, спрямовані на індивідуально-особистісну підтримку вихованця: визначення особистісних проблем учня, відстеження процесів його індивідуального розвитку.

Здійснюючи педагогічну підтримку старшокласників шкіл-інтернатів, педагоги виконували такі функції: діагностичну, цільової орієнтації, планування, організаторську, мобілізаційно-стимулюючу, комунікативну, формуючу, контрольну-аналітичну й оціночну [7, с. 201 – 220].

Поетапне здійснення педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів передбачало на першому – початковому етапі визначення емоційного стану вихованця (виникнення у вихованця проблеми). На цьому етапі відбувалися:

- обробка педагогами отриманої інформації та формулювання припущень щодо змісту й причин формулювання проблеми;

- сприйняття проблем вихованця та спільного пошуку шляхів і способів її вирішення;

- забезпечення емоційно-позитивного настрою учня в процесі бесіди; пошук та встановлення контакту з ним. Використовувалися: педагогічне спостереження, прийоми: роздуми у парах; ритуальної комунікативної взаємодії: „Ти – висловлювання”, „Я – висловлювання”.

На діагностичному етапі організовувалася довірлива бесіда з вихованцем, яка сприяла розпізнаванню й діагностуванню конфліктів, життєвих проблем дитини, визначались причини їх виникнення. Для цього використовувалися

засоби активного емпатійного слухання: прийоми невербальної емоційної підтримки, проговорювання.

На проектному етапі за допомогою педагога вихованець визначав шляхи та засоби вирішення проблеми; обговорювались варіанти взаємодії, що спрямовані на вирішення проблеми. За допомогою підтримки педагога розглядалися декілька шляхів вирішення проблеми; здійснювався вибір найбільш прийняттого; розроблявся та обговорювався план діяльності. Використовувалися: методика самопроектування та педагогічного проектування; прийом „аналіз способів вирішення чужої проблеми”.

У ході діяльнісного етапу відбулося здійснення вихованцем плану накреслених дій щодо вирішення проблеми. Використовувалася педагогічна підтримка дій вихованця.

Результативно-аналітичний етап був спрямований на:

а) спільне обговорення з вихованцем успіхів та невдач, які були на попередніх етапах діяльності;

б) констатування наявності вирішення проблеми або переформулювання утруднень;

в) осмислення вихованцем нового життєвого досвіду, який він набув у процесі вирішення проблеми. На цьому етапі використовувалися: прийом рефлексії та саморефлексії, метод бесіди.

Здійснюючи педагогічну підтримку старшокласників шкіл-інтернатів, педагоги намагалися бачити у своїх вихованців позитивні риси та спиратися на них.

Діяльність педагогів була спрямована на: стимулювання самопізнання вихованцем своїх позитивних рис; формування моральних якостей у процесі самооцінки власної поведінки; постійну увагу до позитивних вчинків учнів; підтримку ініціативи, активності, відповідальності, толерантності, солідарності; виявлення довіри до вихованця; формування у школяра віри у власні сили; оптимістичну стратегію у визначенні виховних та корекційних

завдань; урахування індивідуальних інтересів старшокласників та пробудження нових.

Виявляючи педагогічний оптимізм по відношенню до вихованців, педагоги дотримувалися таких правил:

- формувати у школі-інтернаті гуманістичні відносини, не припускати приниження гідності вихованців;
- надавати перевагу позитивним оцінкам в аналізі поведінки учнів;
- виявляти довіру, повагу, вимогливість до вихованців;
- залучати старшокласників до соціально-культурної діяльності, спрямованої на формування соціального досвіду;
- захищати інтереси вихованця та надавати йому реальну допомогу в процесі вирішення проблем;
- здійснювати постійний пошук варіантів вирішення виховних та корекційних завдань, які будуть корисні кожному вихованцю.

У процесі здійснення педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів педагоги виявляли педагогічний оптимізм, орієнтувалися на ненасильницьку взаємодію, на реальні можливості й здібності вихованців, допомагали їм оволодіти засобами розв'язання проблем; залучали їх до спільних справ; віддавали перевагу відкритим, партнерським відносинам, діалоговим формам спілкування; заохочували та підтримували самостійність вихованців у вирішенні проблем; підтримували прояви активності, ініціативи, відповідальності, толерантності, солідарності; розвивали в них самостійність у розв'язанні проблем, відповідальність за власні вчинки та власне життя.

Отже, педагогічна підтримка старшокласників шкіл-інтернатів сприяла підвищенню рівнів сформованості життєвого самовизначення старшокласників шкіл-інтернатів.

Аналіз проблеми педагогічної підтримки старшокласників шкіл-інтернатів потребує подальшого й різнопланового дослідження. Перспективним вважаємо проблему підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти з цієї проблеми.

Література

1. **Петровский А. В.** Вопросы истории и теории психологи : Избранные труды / Артур Владимирович Петровский. – М. : Педагогика, 1984. – 272 с.
2. **Галузьяк В. М.** Проблемы личностной референтности педагога / В. М. Галузьяк, Н. И. Сметанский. // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 18 – 24.
3. **Кравчино Е. О.** Особенности авторитета педагога в разновозрастных и разностатусных объединениях воспитанников закрытых образовательных учреждений : дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Кравчино Елена Олеговна. – М., 2005. – 182 с.
4. **Общение** и формирование личности школьника : Опыт эксперим. психол. исслед. / А. А. Бодалев, Р. Л. Кричевский, Е. В. Новикова и др.; [под ред. А. А. Бодалева, Р. Л. Кричевского]. – М. : Педагогика, 1987. – 149 [2].
5. **Куликова Л. Н.** Проблемы саморазвития личности / Лидия Николаевна Куликова. – Хабаровск, 1997. – 314 с.
6. **Канішевська Л. В.** Крокуємо до соціальної зрілості : наук.-метод. посіб. / Л. В. Канішевська. – К. : Ін-т проблем виховання НАПН України, 2011. – 175 с.
7. **Братченко С. Л.** Межличностный диалог и его основные атрибуты / С. Л. Братченко. // Психология с человеческим лицом : гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 201 – 220.

Kanishevskaya L. V.

Pedagogical Support of Boarding School Senior Pupils: the Preparatory Work Content With Teachers

The article deals with the preparation of boarding school teachers for the senior pupils' pedagogical support organizing. The conditions of boarding school senior pupils' pedagogical support effective implementation: their perception of the teacher as a reference person who interfaces through understanding, acceptance, and adoption of a pupil, pedagogical optimism, and nonviolent interaction are analysed. A methodological accompaniment of boarding school senior pupils' pedagogical support organizing is worked out.

Key words: pedagogical support, training teachers, senior pupils, comprehensive boarding school, extracurricular activities.

Відомості про автора

Канішевська Любов Вікторівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання НАПН України. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики виховання старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.